

Gép és szerkezeti elemek Mechanikai tulajdonságok

Borbás Lajos

Prof. Emeritus

Bevezetés

Rugalmas és képlékeny alakváltozás

Egyszerű igénybevételek

Szakítóvizsgálat és mérőszámok

az alapvető anyagi tulajdonságok csoportosítását;
a rugalmas és a képlékeny alakváltozás jellemzőit;
a valódi és a mérnöki rendszer feszültség és alakváltozás fogalmát;
a rugalmas test anyagjellemzőit;
a szakítóvizsgálattal meghatározható alakváltozási, feszültségi és szívóssági mérőszámokat;

Mechanikai (terhelés és alakváltozás hatása)

Elektromos (elektromos tér hatása)

Hőfizikai (hőmérséklet-mező hatása)

Mágneses (mágneses tér hatása)

Optikai (elektromágneses tér hatása)

Kémiai

Külső terhek áttekintése, osztályozása

Jellegét tekintve:

nyomó, húzó, nyíró, hajlító, csavaró

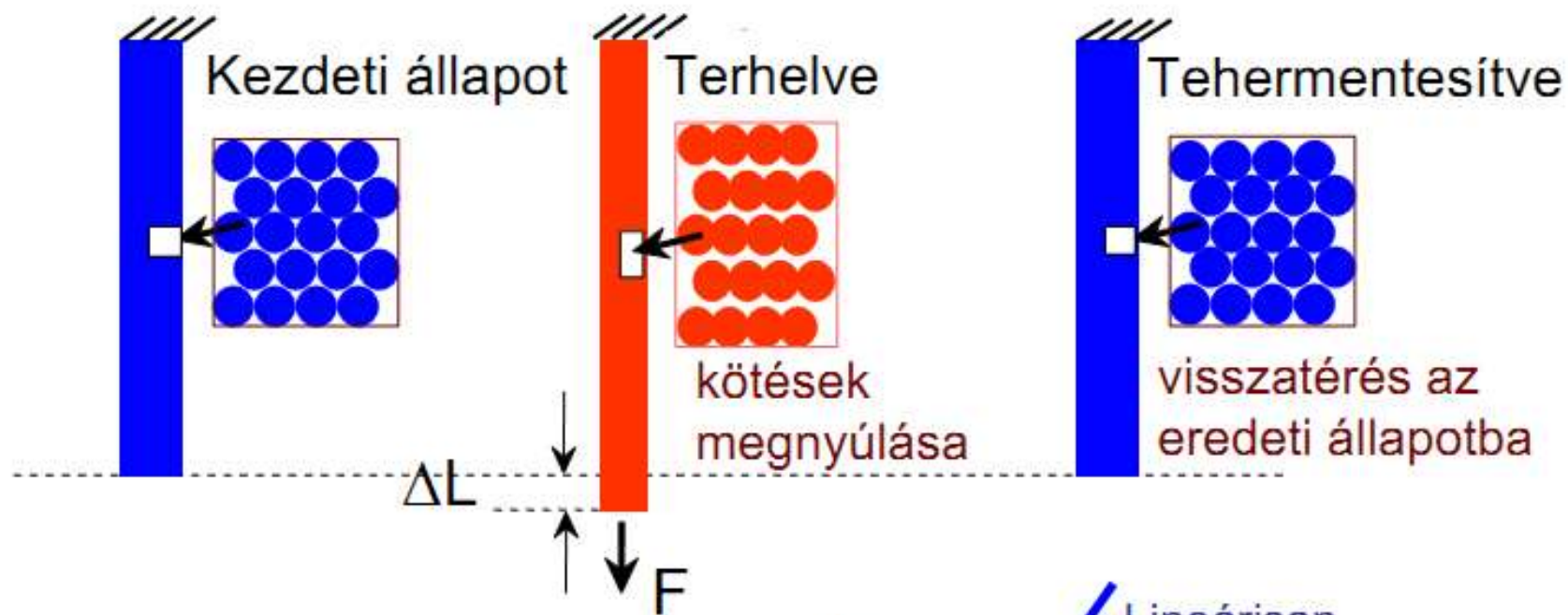
Hatását tekintve:

pontszerű, koncentrikus, megoszló, szimmetrikus,
aszimmetrikus,

Az idő vonatkozásában:

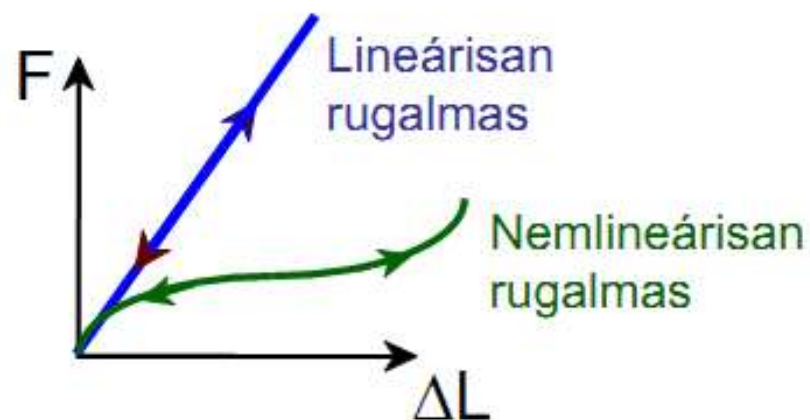
időben állandó (statikus),
időben változó (ismétlődő)

Rugalmas alakváltozás

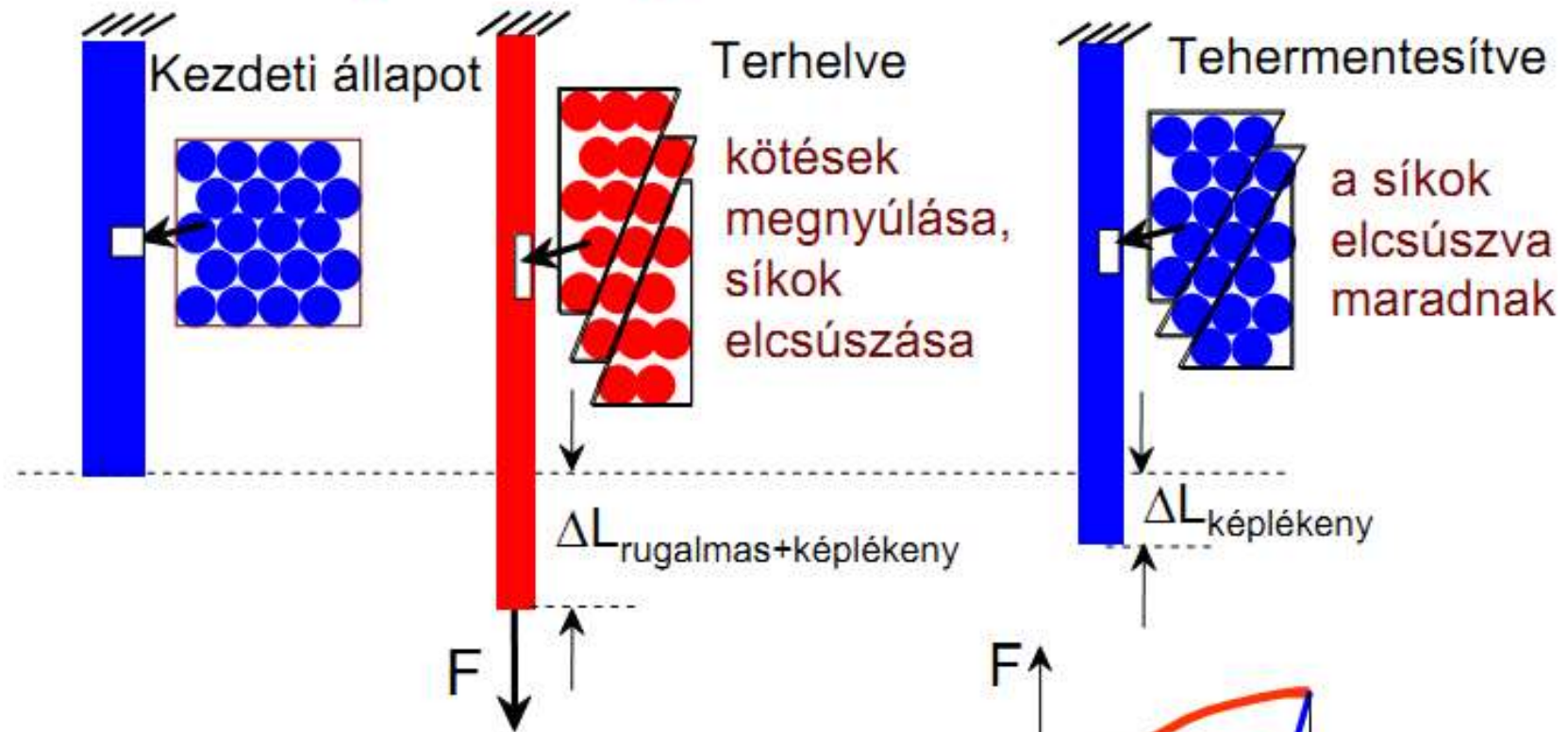

Rugalmas = reverzibilis

Rugalmas alakváltozásnál
a térfogat nem állandó.

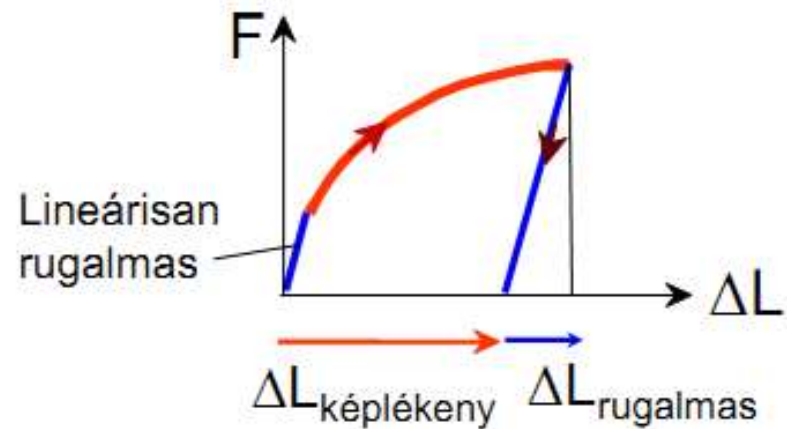

Képlékeny alakváltozás

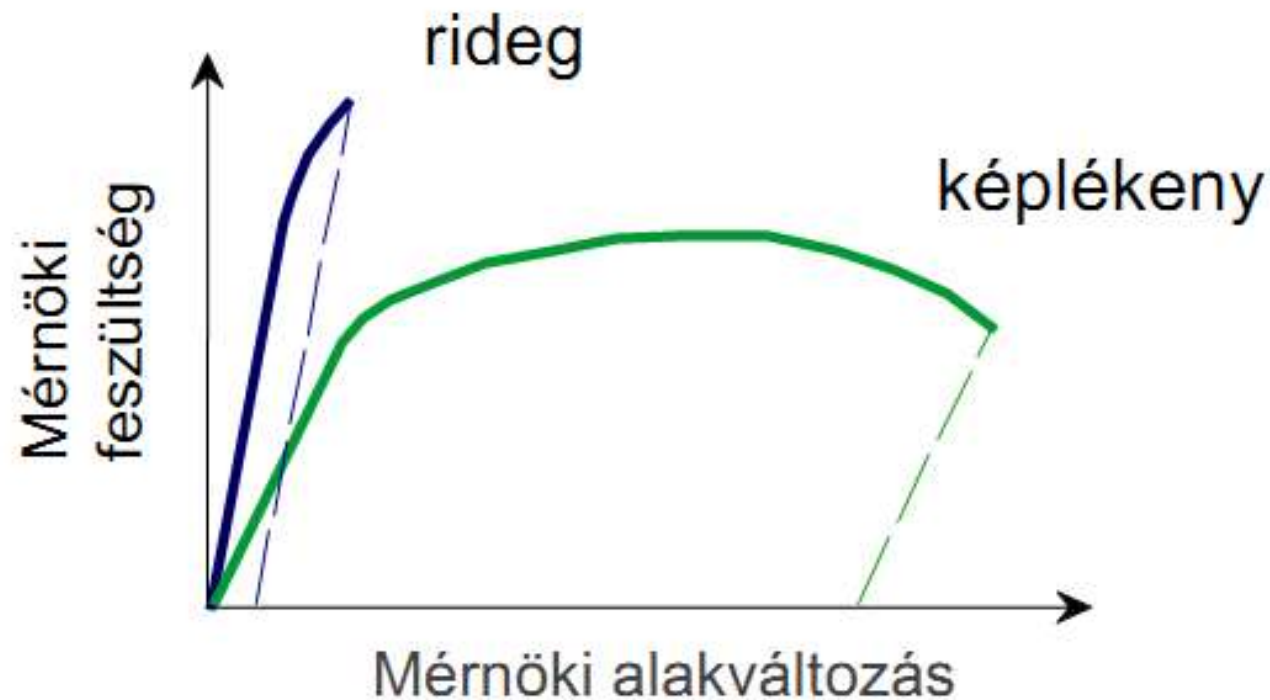

Képlékeny = maradó

Képlékeny alakváltozásnál a térfogat állandó.

Képlékeny / rideg viselkedés

ha a maradó alakváltozás közel nulla, akkor rideg,
ha a maradó alakváltozás jelentős, akkor képlékeny

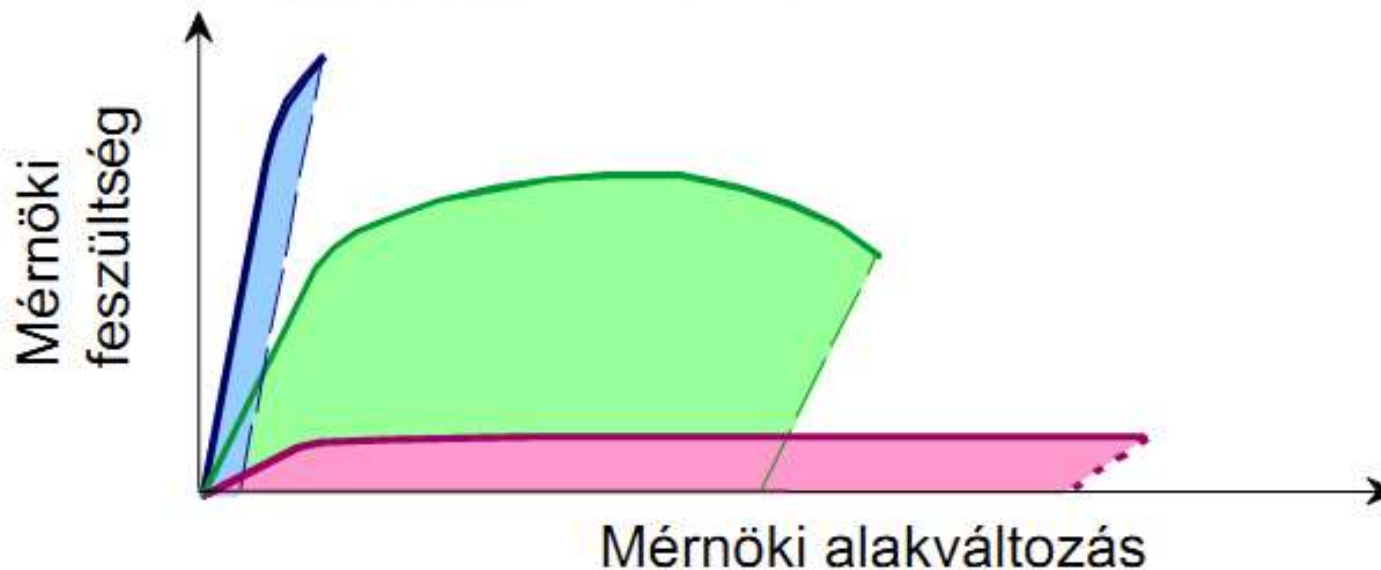
Szívósság

Az anyag törésig tartó energiaelnyelő képessége.

kerámia: kis szívósság (nagy szilárdság, rideg viselkedés)

fém: nagy szívósság (közepes szilárdság, képlékeny viselkedés)

polimer: kis szívósság (kis szilárdság, képlékeny viselkedés)

Alakváltozás

$$\varepsilon = \frac{l - l_0}{l_0}$$

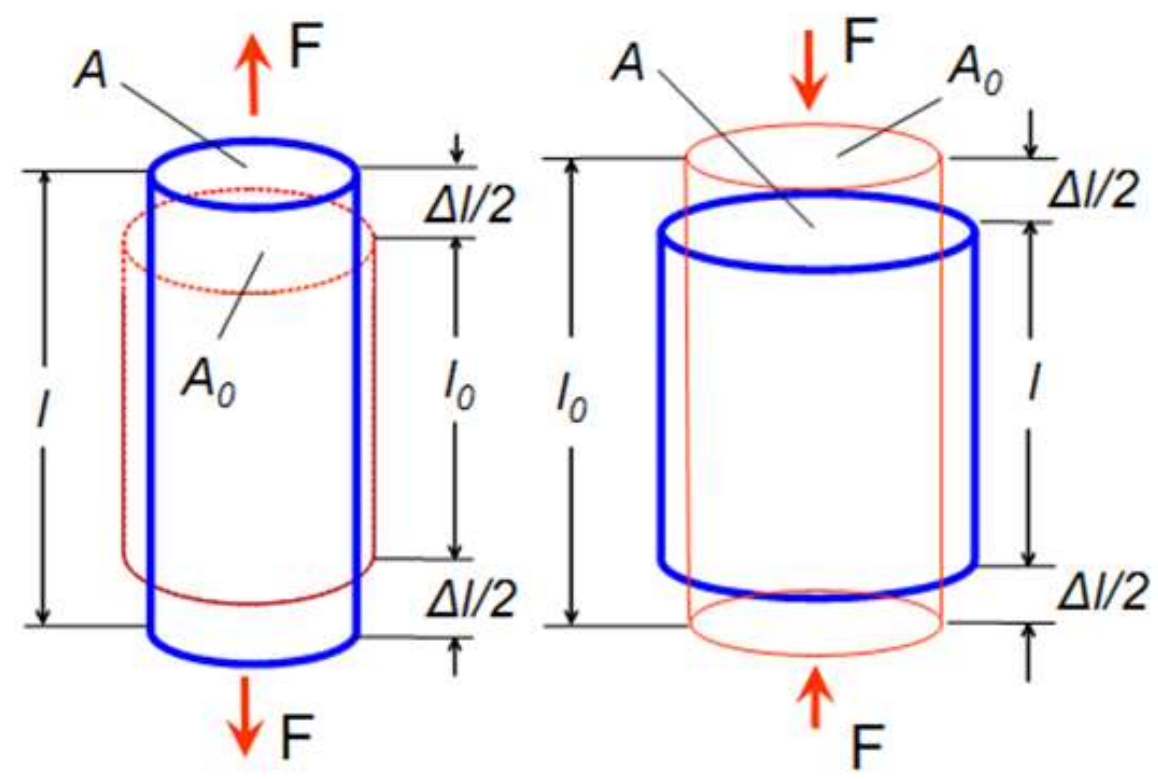
Feszültség

$$\sigma = \frac{F}{A} \approx \frac{F}{A_0}$$

Rugalmas állapotban

$$\sigma = E \varepsilon$$

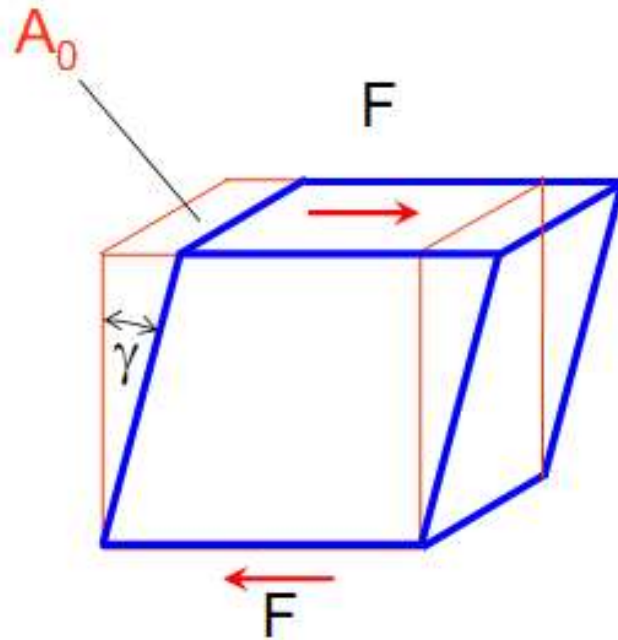
(Hooke-törvény)

Húzás

Nyomás

Nyíró igénybevétel

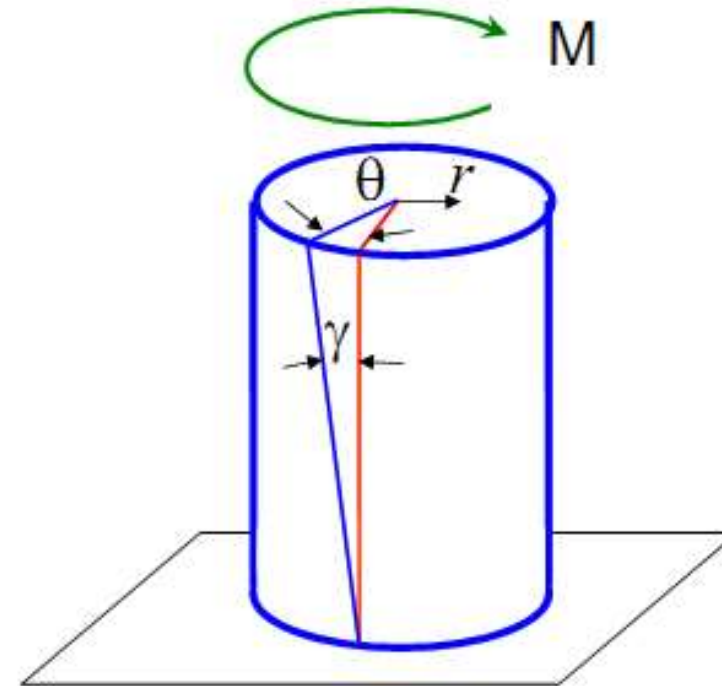

Egyszerű nyírás

$$\tau = \frac{F}{A} \approx \frac{F}{A_0}$$

Rugalmas állapotban

$$\tau = G\gamma$$

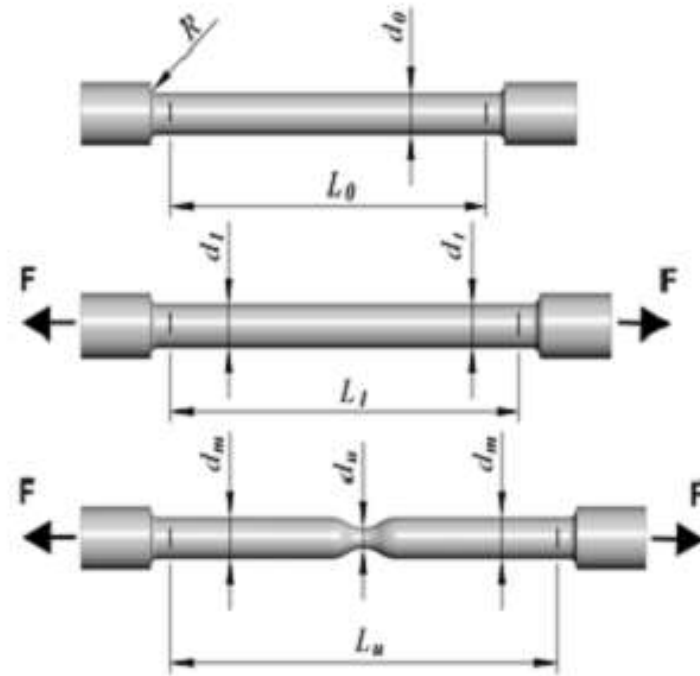
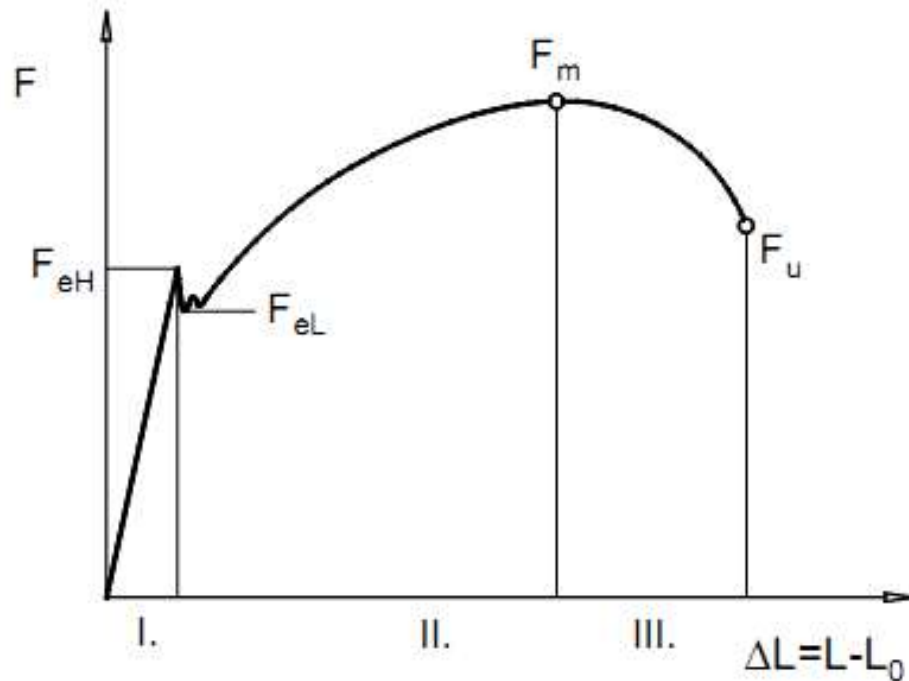

Csavarás

$$\tau = \frac{M}{I_p} r$$

Szakítóvizsgálat

Szakítódiagram

- I. Rugalmas alakváltozás
- II. Egyenletes képlékeny alakváltozás
- III. Kontrakció

Szabványos mérőszámok

Feszültségi mérőszámok

Folyáshatár [MPa]

$$R_e = \frac{F_e}{S_0}$$

$$R_{eH} = \frac{F_{eH}}{S_0}, \quad R_{eL} = \frac{F_{eL}}{S_0}$$

$$R_{p0,2} = \frac{F_{p0,2}}{S_0}$$

Szakítószilárdság [MPa]

$$R_m = \frac{F_m}{S_0}$$

Alakváltozási mérőszámok

Kontrakció

$$Z = \frac{S_0 - S_u}{S_0} 100 \text{ [%]}$$

Szakadási nyúlás

$$A = \frac{L_u - L_0}{L_0} 100 \text{ [%]}$$

Mechanikai mennyiségek

- *MéRNÖKI rendszer*
- *Valódi rendszer*

$$\varepsilon = \frac{l - l_0}{l_0}$$

$$\varepsilon = \frac{S_0}{S} - 1$$

Alakváltozás

$$\varphi = \ln \frac{l}{l_0}$$

$$\varphi = \ln \frac{S_0}{S}$$

$$\sigma^M = \frac{F}{S_0}$$

Feszültség

$$\sigma = \frac{F}{S}$$

$$W_c = \int_0^{\varepsilon_u} \sigma^M d\varepsilon$$

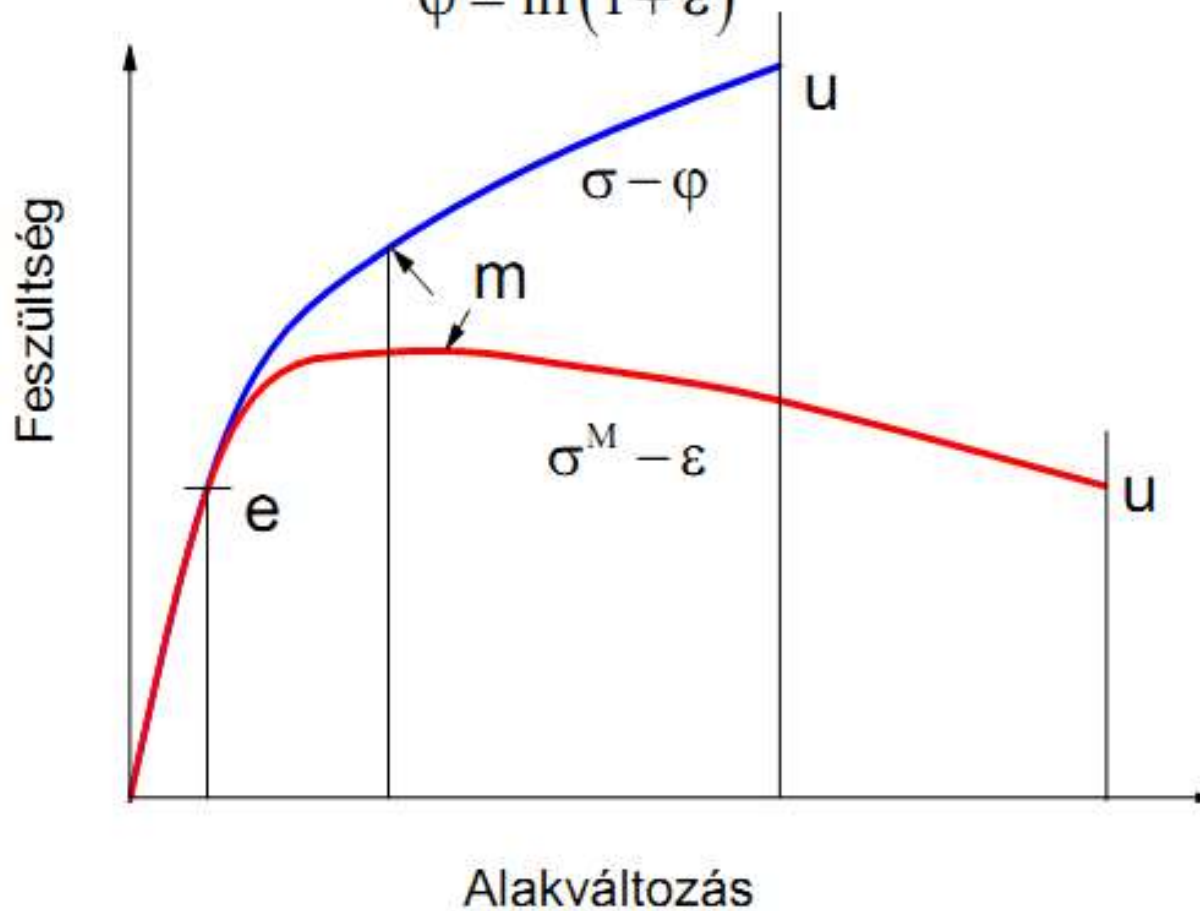
Fajlagos törési munka [J/cm³]

$$W_c = \int_0^{\varphi_u} \sigma d\varphi$$

Feszültség–alakváltozás görbék

$$F = \sigma S = \sigma^M S_0 \Rightarrow \sigma = \sigma^M (1 + \varepsilon)$$

$$\varphi = \ln(1 + \varepsilon)$$

Lineáris rugalmas tulajdonságok

- Rugalmassági modulusz:
E (Young-modulusz)

- Hooke- törvény:

$$\sigma = E \varepsilon$$

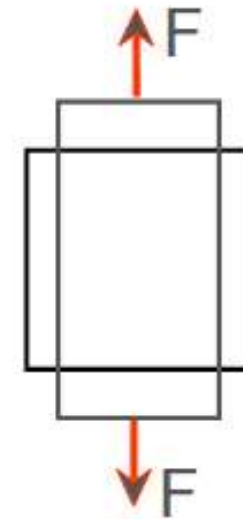
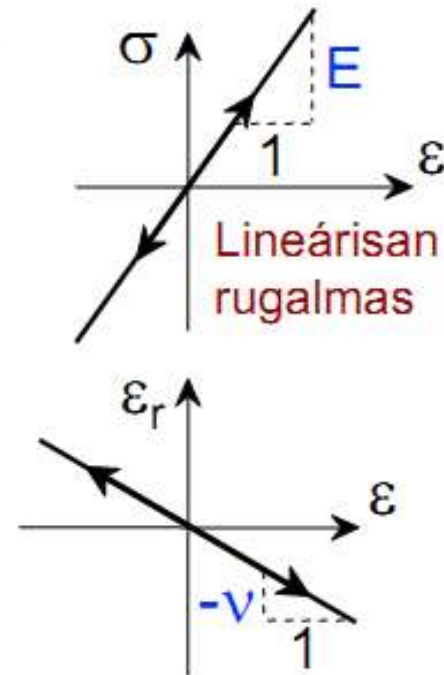
- Poisson-tényező, ν :

$$\nu = -\frac{\varepsilon_r}{\varepsilon}$$

fémek: $\nu \sim 0,33$
kerámiák : $\nu \sim 0,25$
polimerek : $\nu \sim 0,40$

Egységek:

E: [GPa] vagy [MPa]
 ν : dimenzió nélküli

Egytengelyű igénybevétel

ε_r - radiális alakváltozás

$$E_{\text{kerámia}} > E_{\text{fém}} \gg E_{\text{polimer}}$$

- Csúsztató rugalmassági modulusz, G

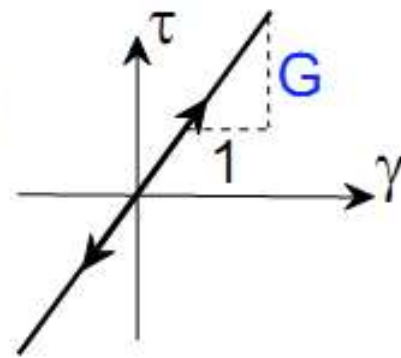
- Hooke- törvény:

$$\tau = G \gamma$$

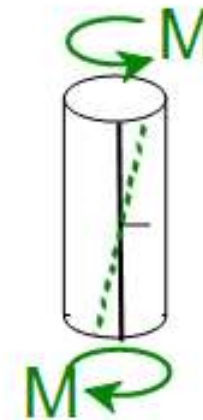
- Térfogati rugalmassági modulusz, K

$$p = -K \frac{\Delta V}{V_0}$$

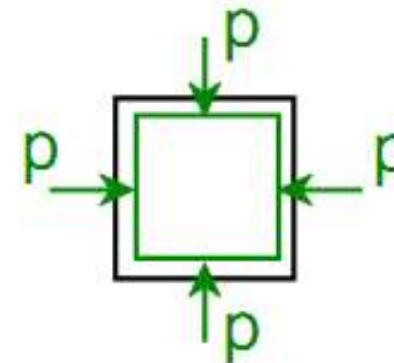
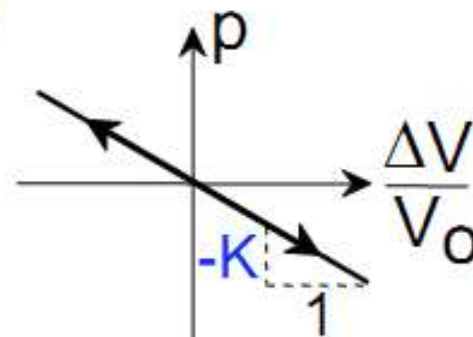
$$K = \frac{E}{3(1-2\nu)}$$

$$G = \frac{E}{2(1+\nu)}$$

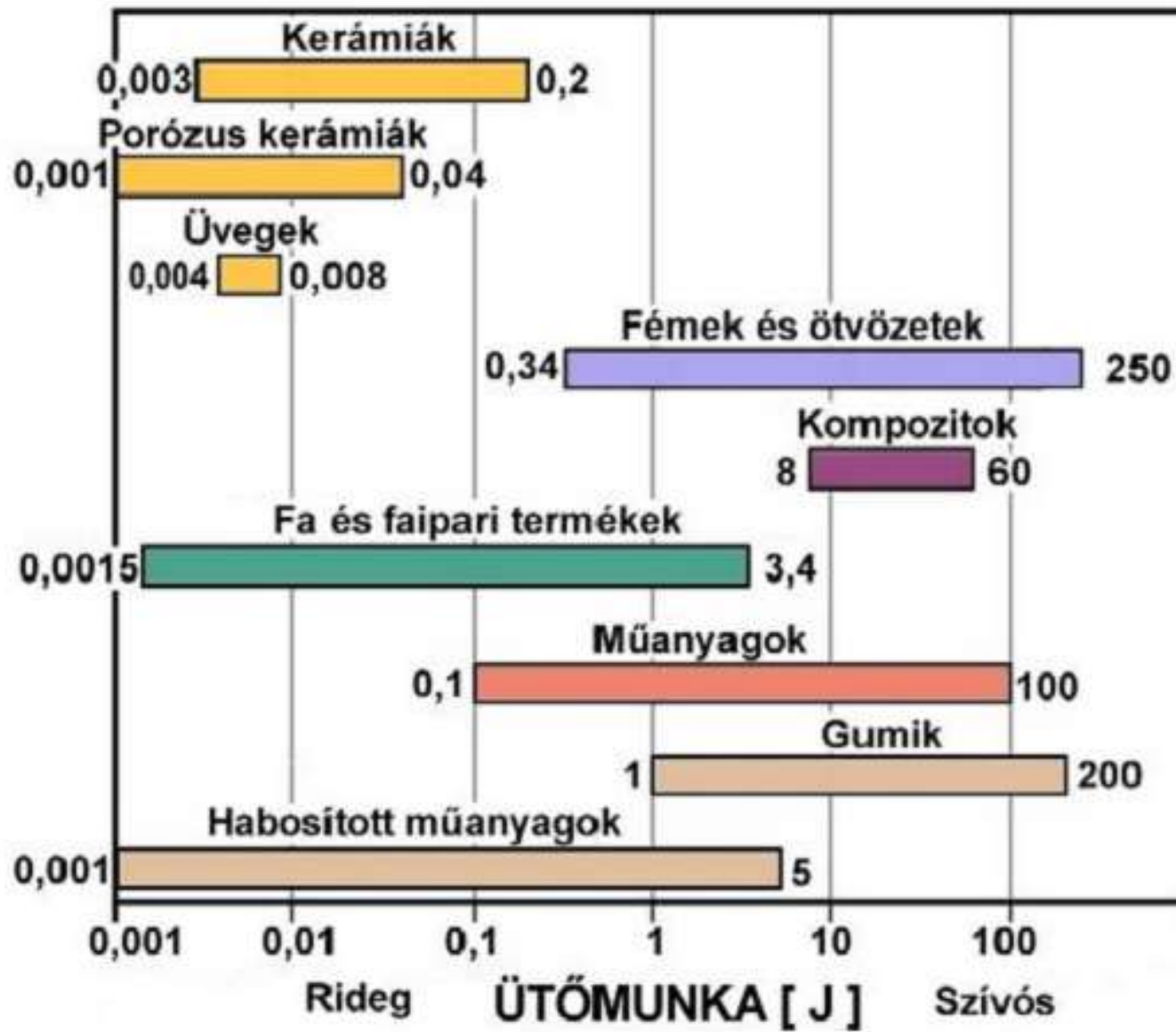
csavaró-
vizsgálat

Hidrosztatikus nyomás alkalmazása

kezdeti térfogat : V_0

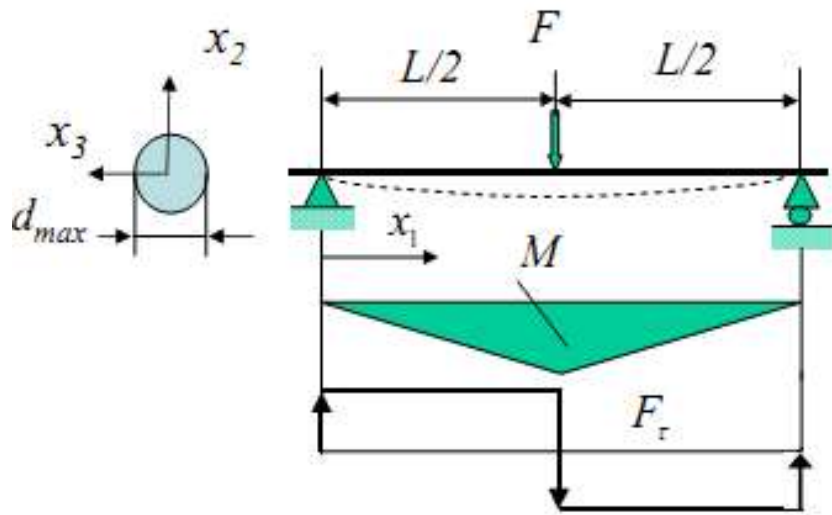
térfogat változás: dV

Különböző anyagok mechanikai tulajdonságai 20 °C-on

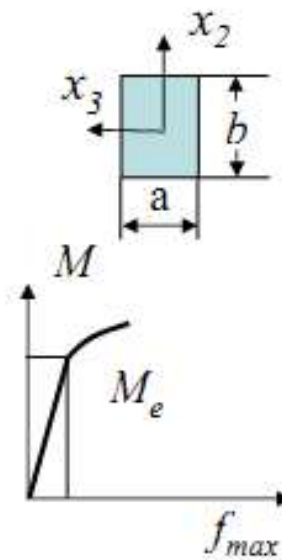
Anyag	E [GPa]	R _{p0.2} [MPa]	R _m [MPa]	A ₅₀ [%]
Acél	190-210	200-1700	400-1800	65-2
Alumínium-ötv.	69-79	35-550	90-60	45-4
Réz és ötv.	105-150	75-1100	140-1300	65-3
Titán és ötv.	80-130	340-1400	410-1450	25-7
Kerámiák	70-1000	-	140-2600	0
Gyémánt	820-1050	-	-	-
Polimerek	1,4-3,4	-	7-80	1000-5
Karbonszál	275-415	-	2000-3000	0
Kevlárszál	62-120	-	2800	0

Hajlítóvizsgálat

3 pontos hajlítás

$$E = \frac{FL}{4f_{\max}} \left(\frac{L^2}{12I} + \frac{\kappa}{A} \right)$$

4 pontos hajlítás

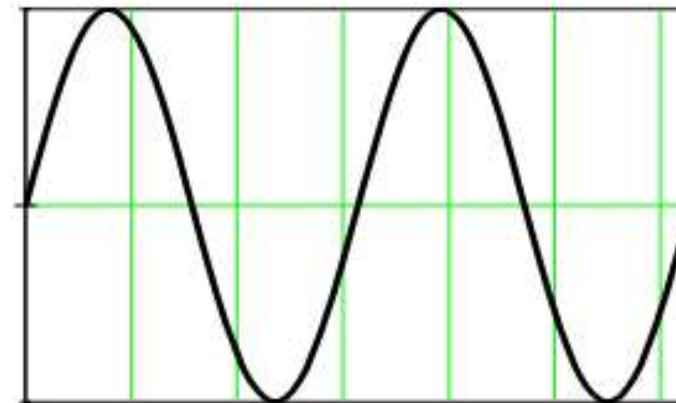
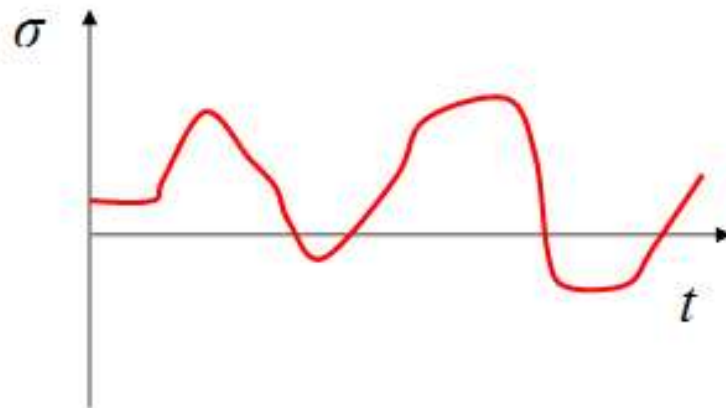
$$E = \frac{FL_1(3L^2 - 4L_1^2)}{48If_{\max}}$$

$$R_e = \frac{M_e}{I} r_{\max}$$

$$R_e = \frac{M_e}{2I} b$$

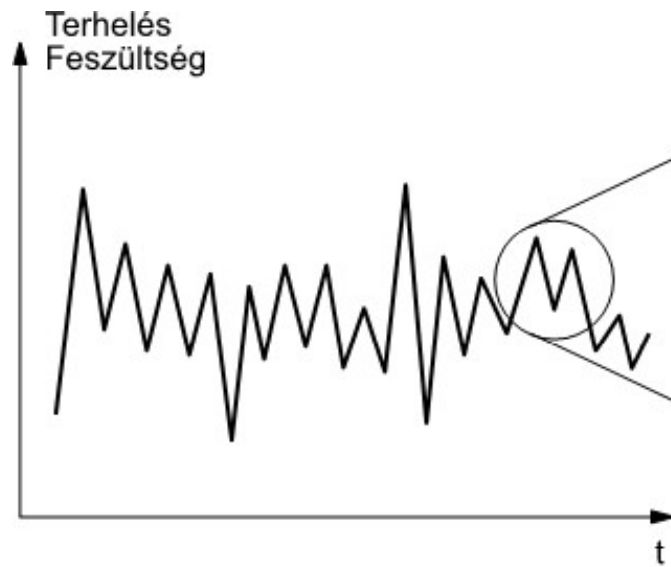
Méretezés ismétlődő igénybevételekre

A kifáradás jelenségét A. Wöhler ismerte fel az 1800-as évek végén. Biztonságra méretezett vasúti tengelyek hosszabb üzemidő után az ismétlődő igénybevételek hatására eltörtek, annak ellenére hogy a terhelő feszültség **jóval a folyáshatár alatt** volt. Ez a jelenség hívta fel a figyelmet a kifáradásra.

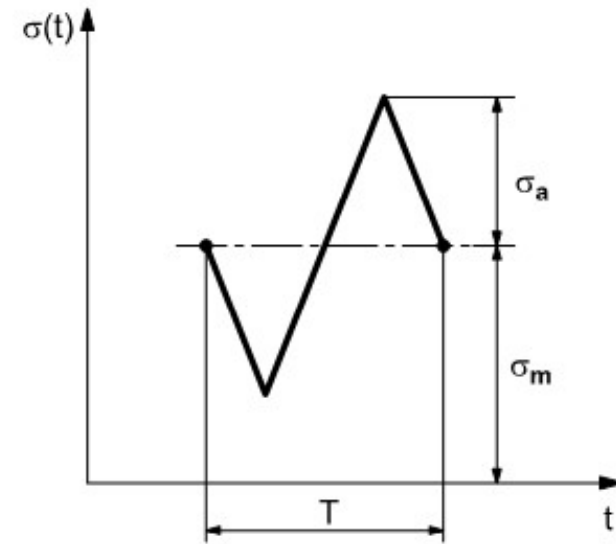
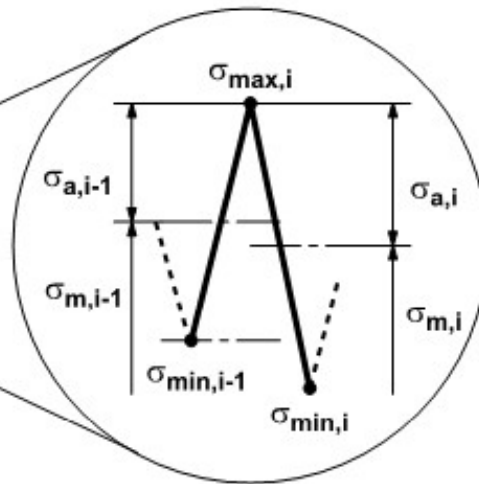

Szinuszos feszültségváltozás

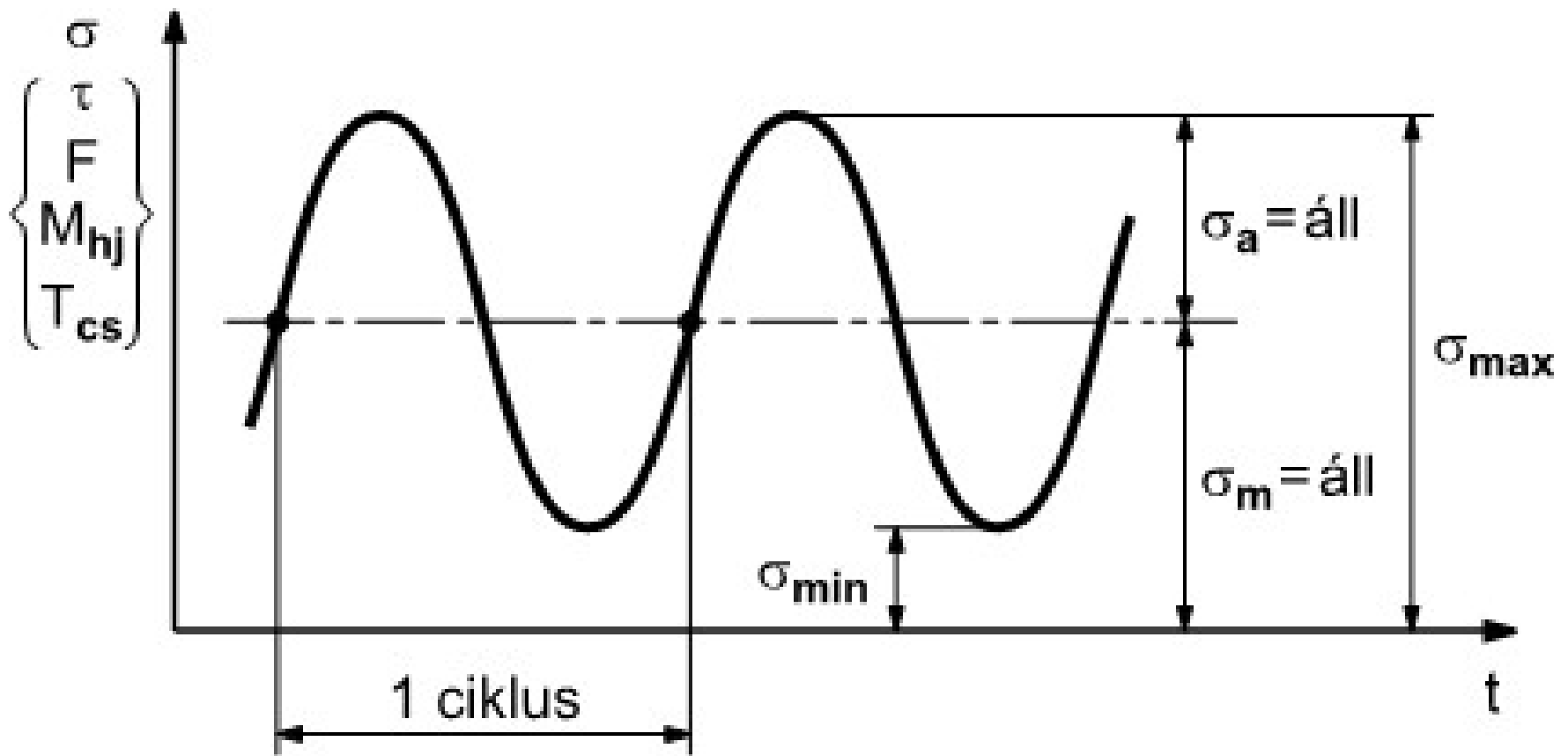
Általános terhelési folyamat

a)

b)

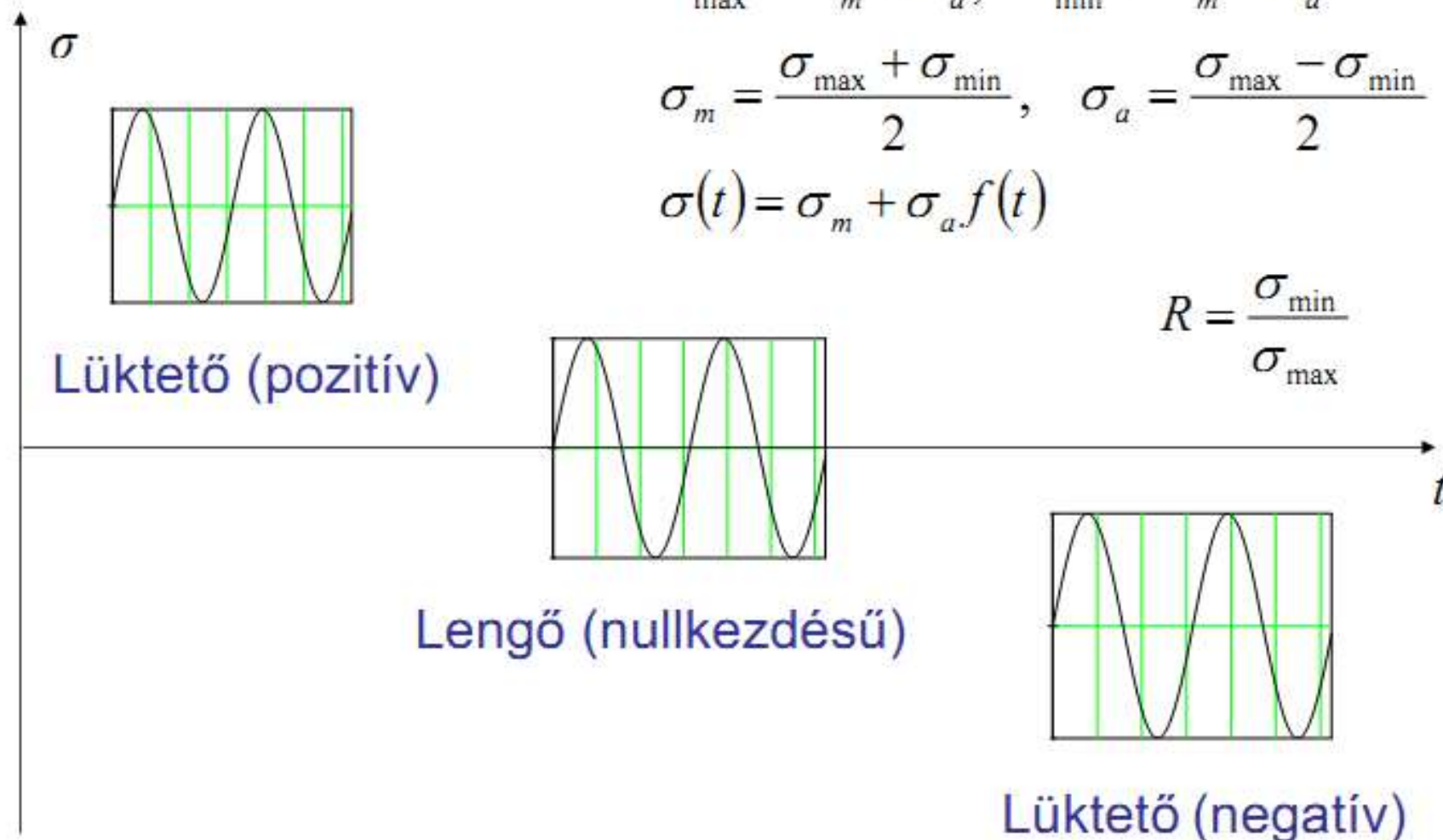
Ciklikus terhelés jellemzői

$$\sigma_{\max} = \sigma_m + \sigma_a, \quad \sigma_{\min} = \sigma_m - \sigma_a$$

$$\sigma_m = \frac{\sigma_{\max} + \sigma_{\min}}{2}, \quad \sigma_a = \frac{\sigma_{\max} - \sigma_{\min}}{2}$$

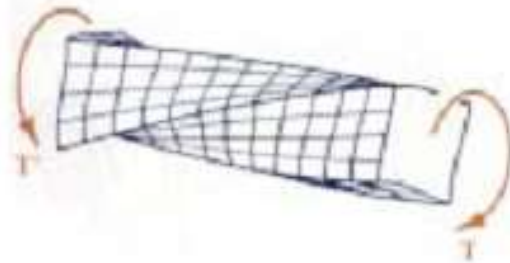
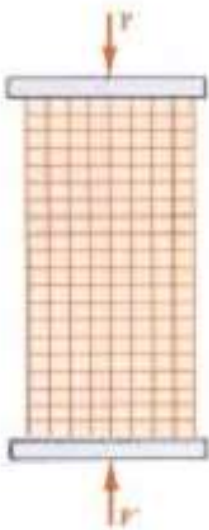
$$\sigma(t) = \sigma_m + \sigma_a \cdot f(t)$$

$$R = \frac{\sigma_{\min}}{\sigma_{\max}}$$

Alapvető ciklikus igénybevételek

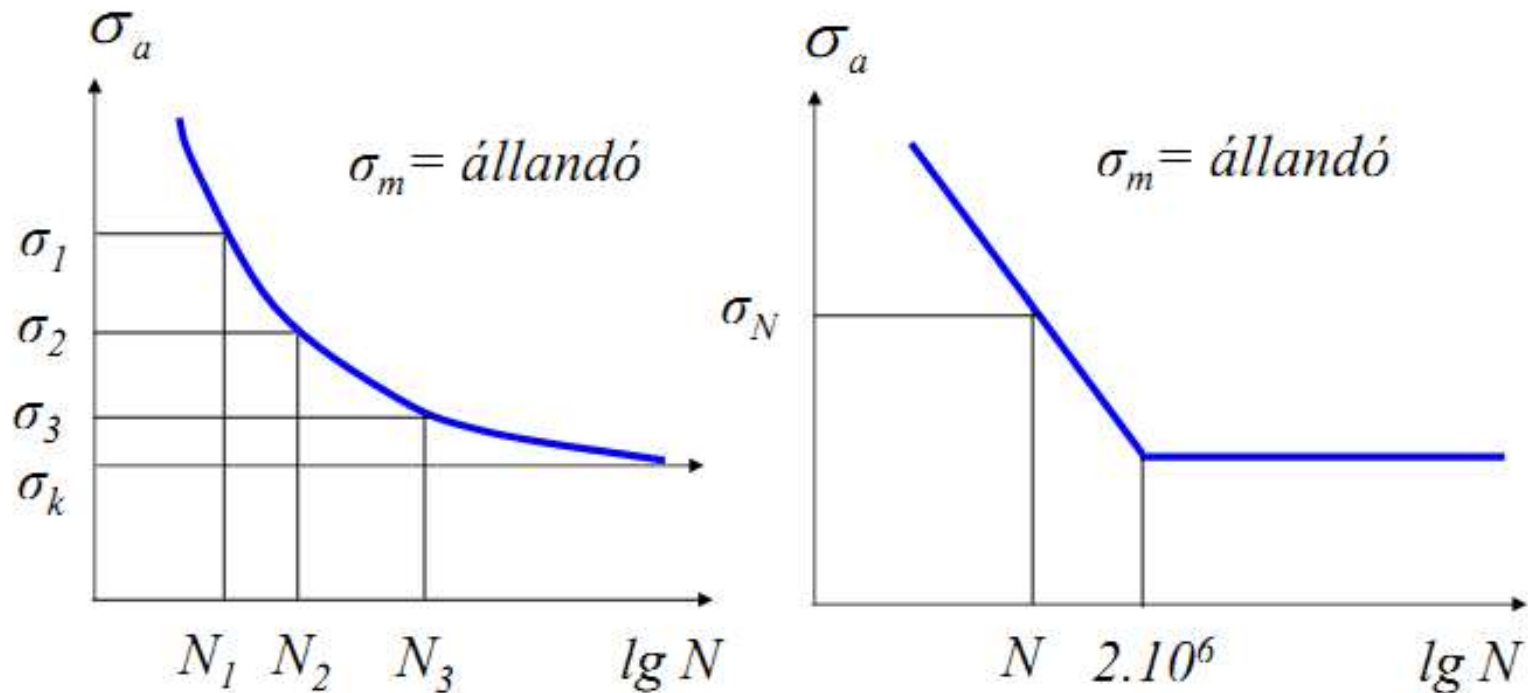

Húzás-nyomás   Változó csavarás   Változó hajlítás

És még sok-sok más igénybevétel, pl. hő okozta terhelések okozta változó igénybevételek, nedvességtartalom hatására bekövetkező igénybevételek (polimerek, faanyagok),...

Kifáradás jelenségének leírása

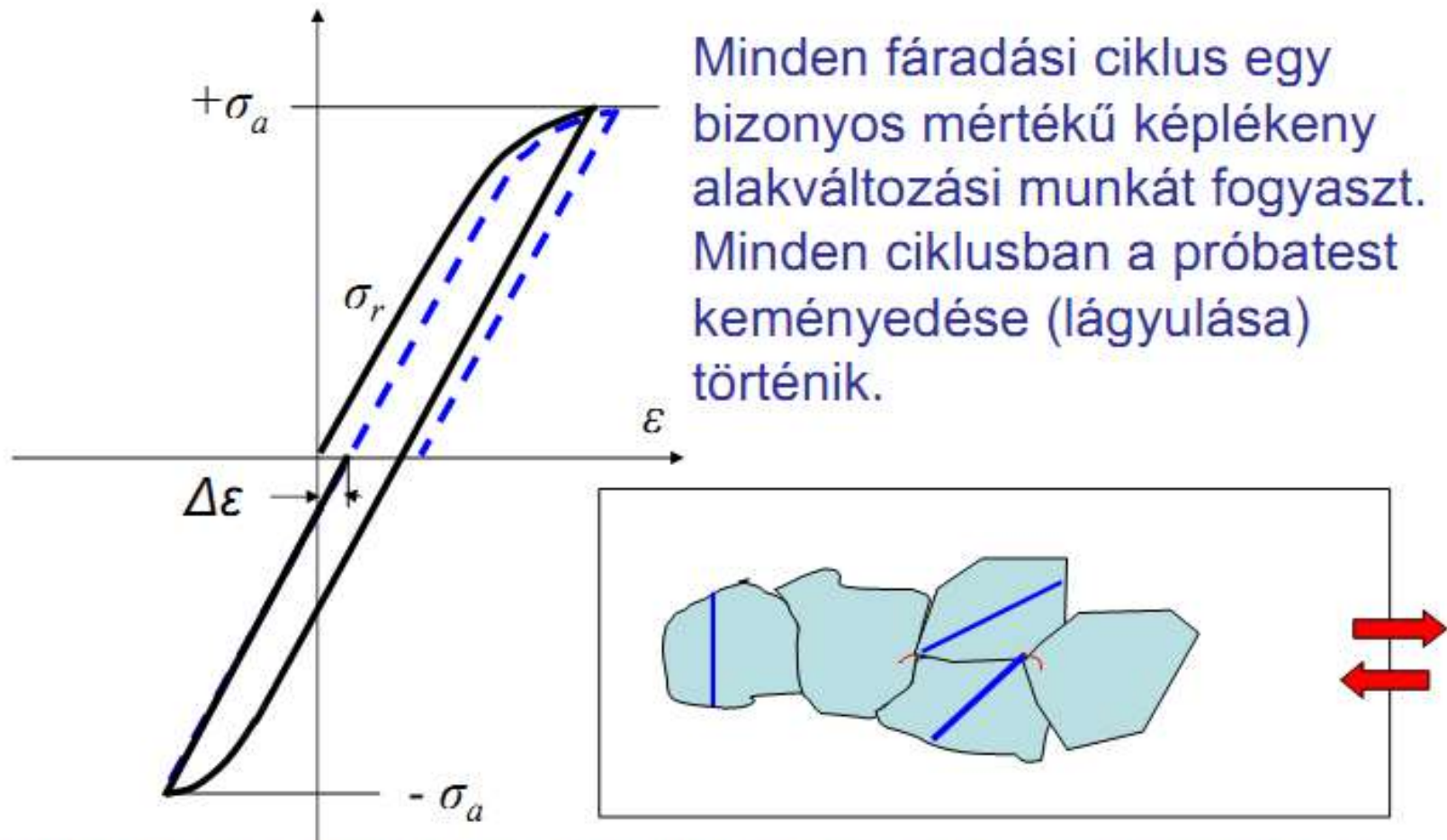
Wöhler-görbe

Kifáradási határ: az a feszültségamplitudó (adott közép feszültségnél), amely végtelen sok igénybevétel esetén sem okoz törést.

Tartamszilárdság: az a feszültségamplitudó (adott közép feszültségnél), amely megadott igénybevételi számig nem okoz törést.

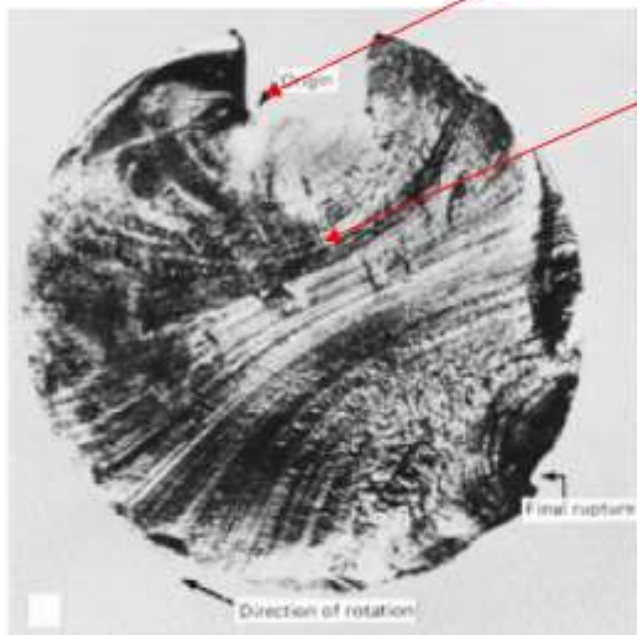
A fáradás mechanizmusa

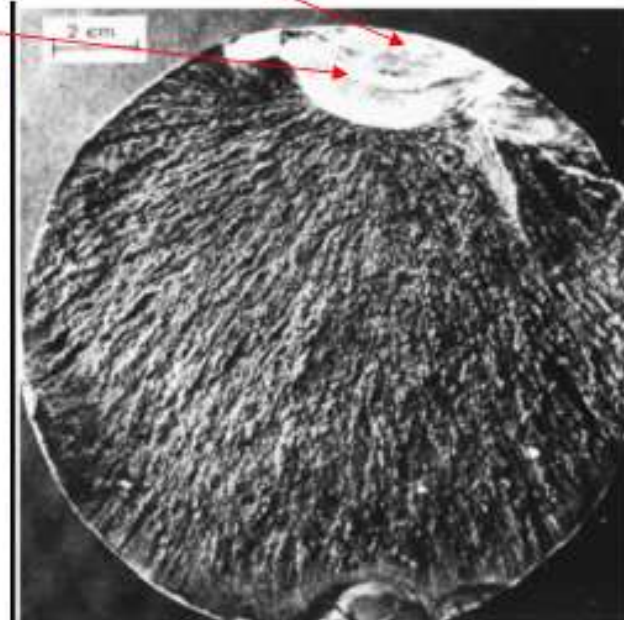
Minden fáradási ciklus egy bizonyos mértékű képlékeny alakváltozási munkát fogyaszt. Minden ciklusban a próbatest keményedése (lággyulása) történik.

1. Repedések keletkezése;
2. Nem terjedő repedések szakasza;
3. Repedés terjedés szakasza;

Repedés keletkezés

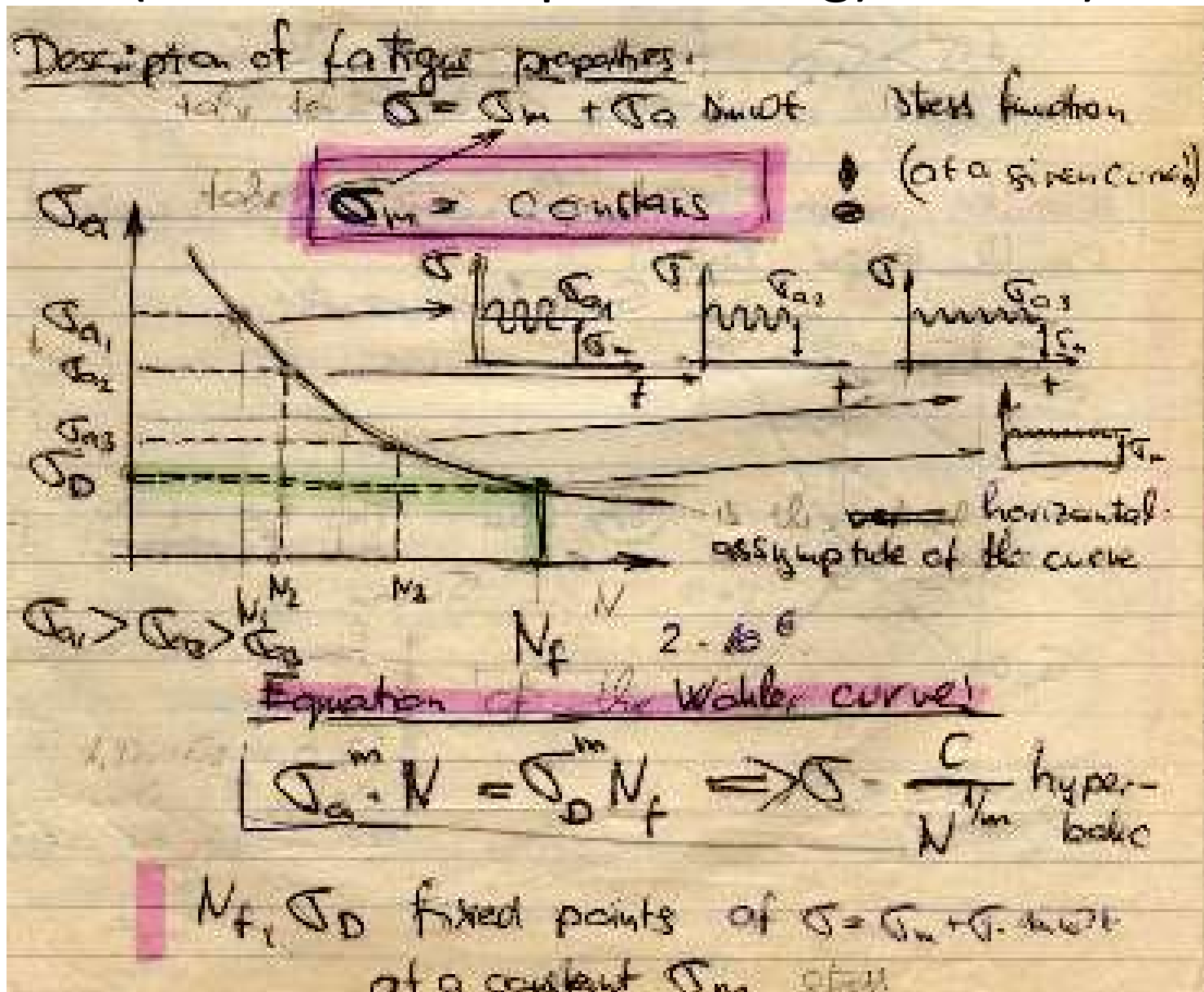

Lassú terjedés
(kagylós felület)

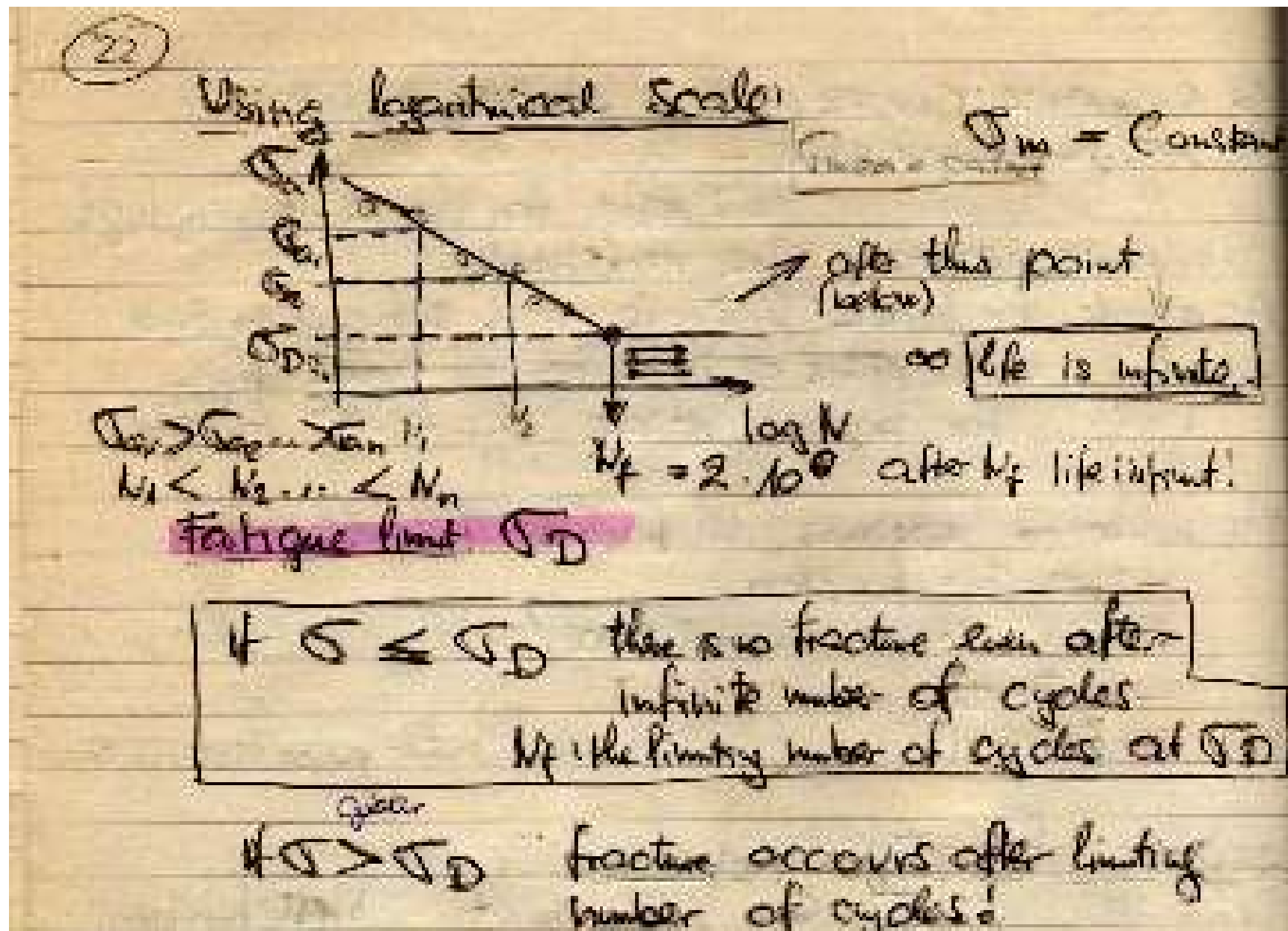

Ridegtörés

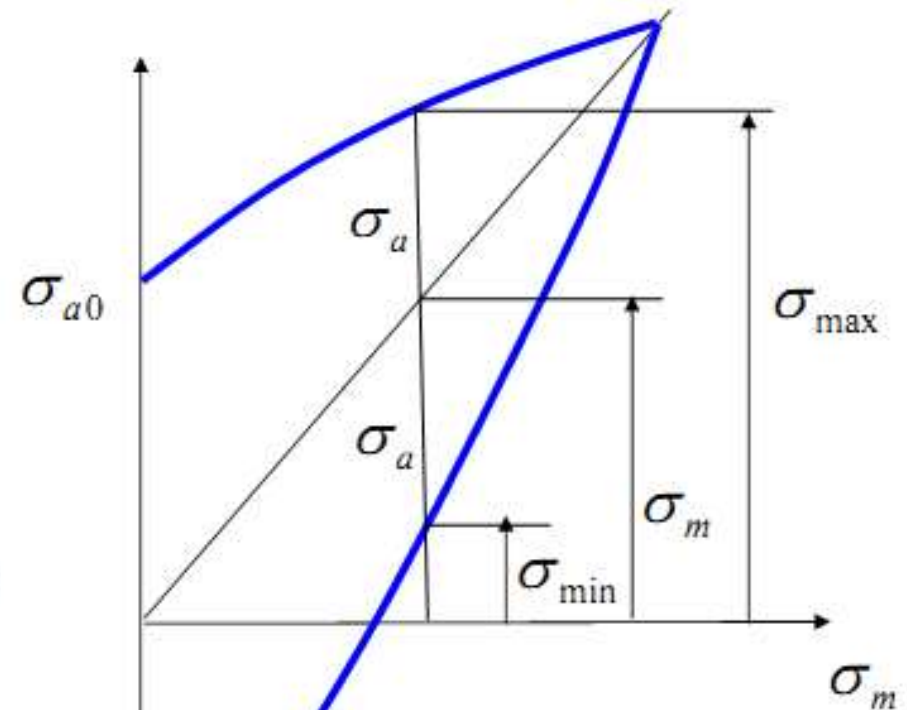
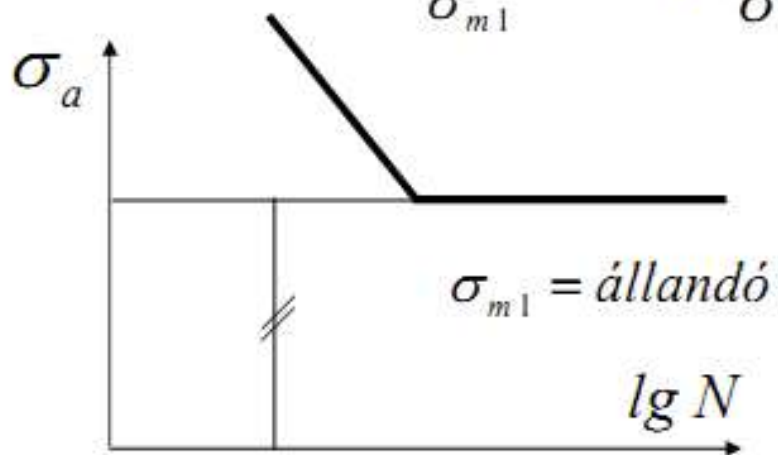
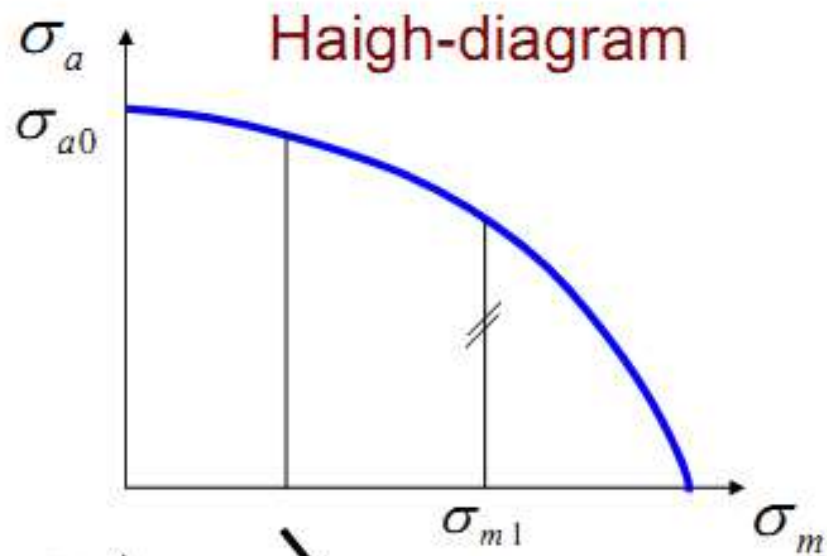
Kifáradás jelensége időben változó terhelés (konstans közép feszültség) esetén

A folyamat logaritmusos koordináta rendszerben

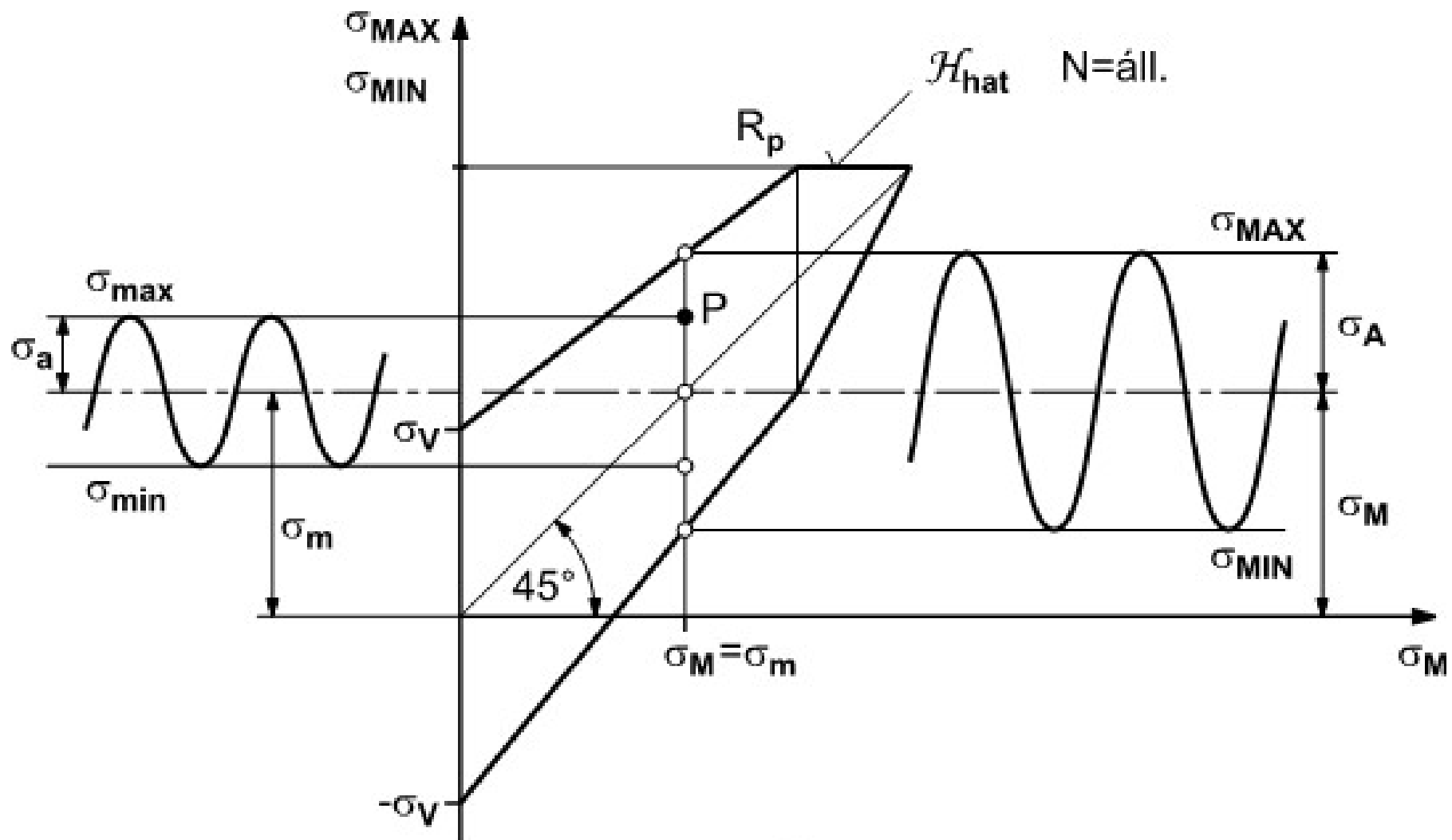

Statikus és váltakozó feszültség együttes hatása

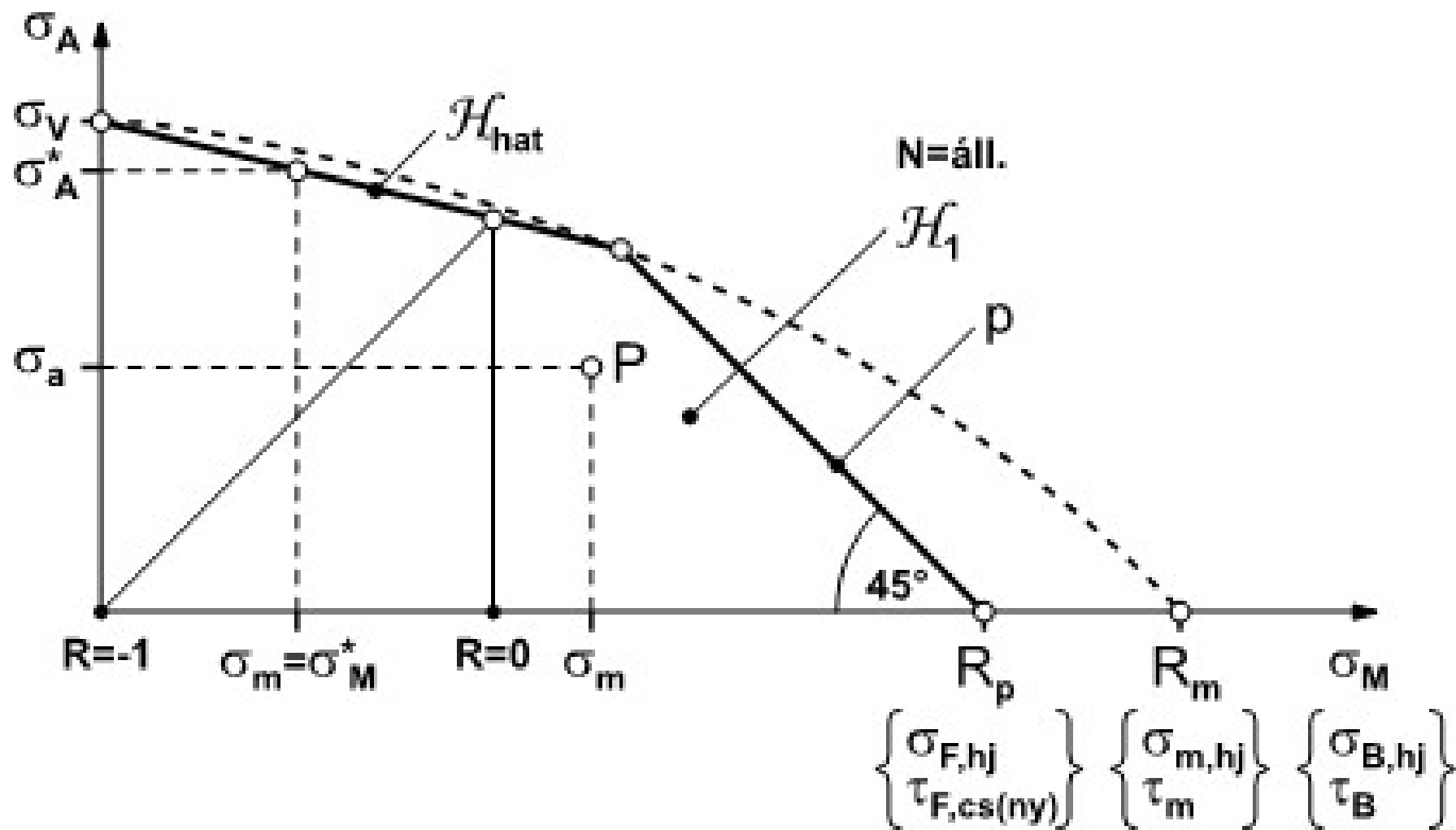

Smith-diagram

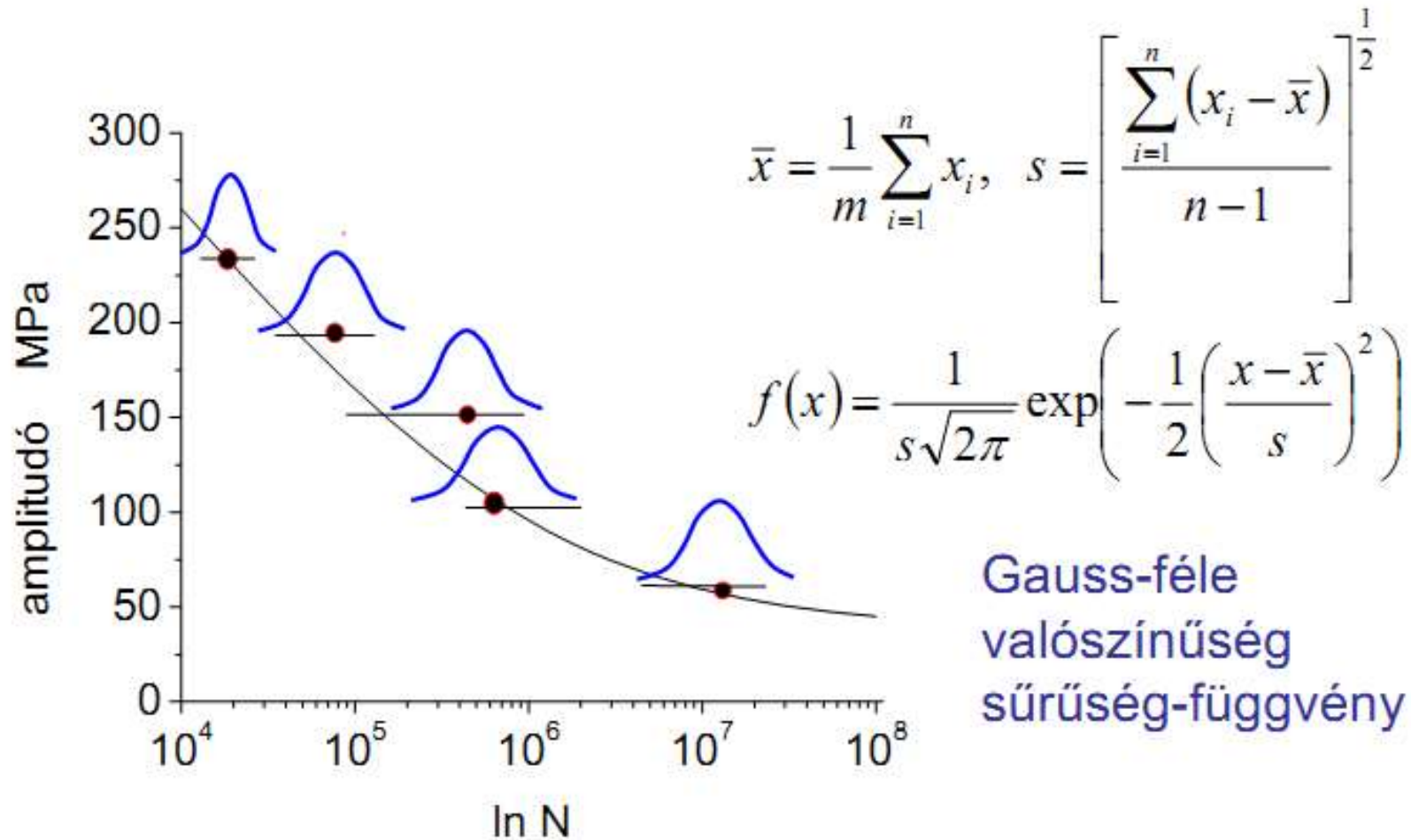
Biztonsági diagram

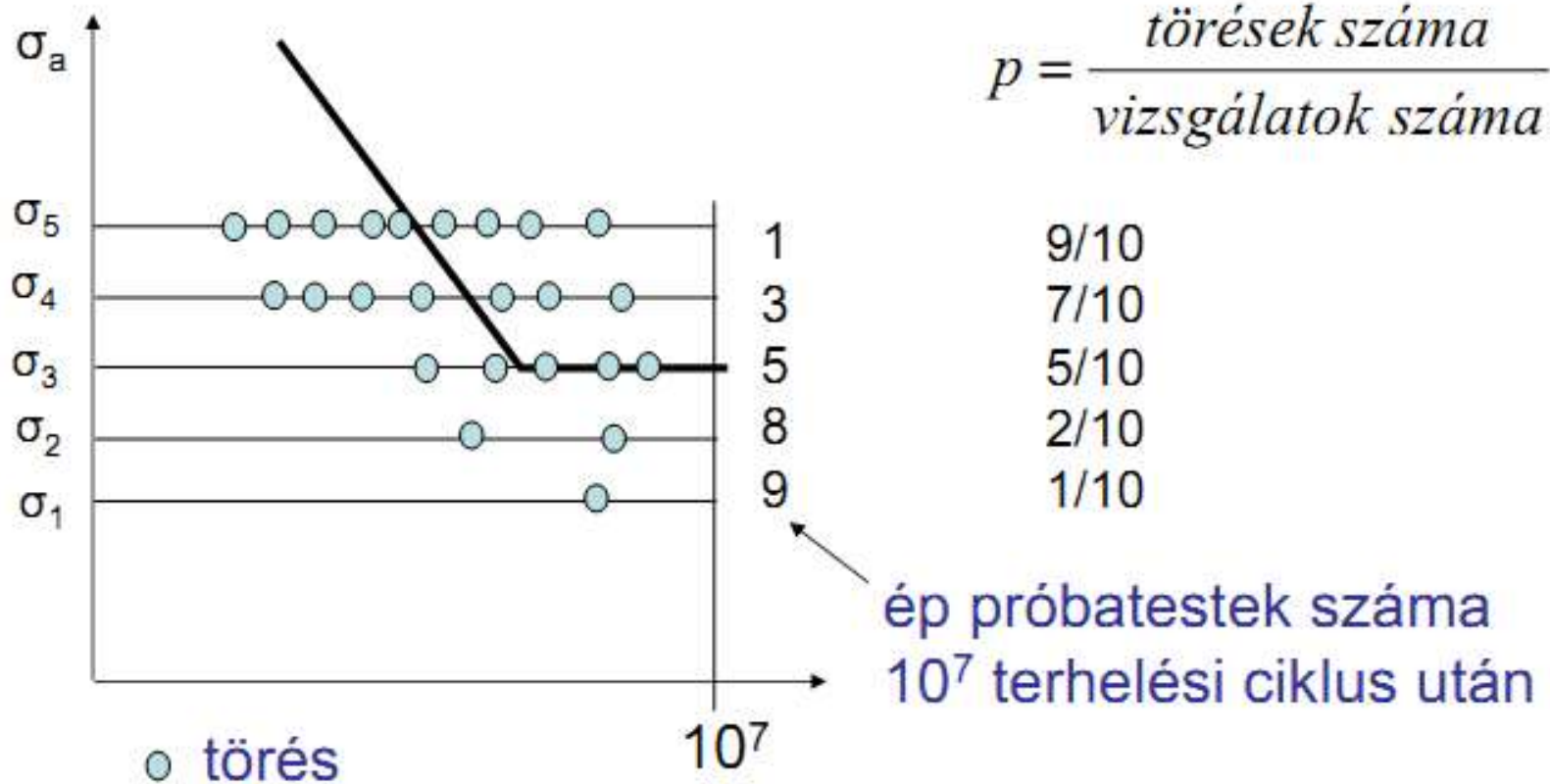

A fáradás statisztikus jellege

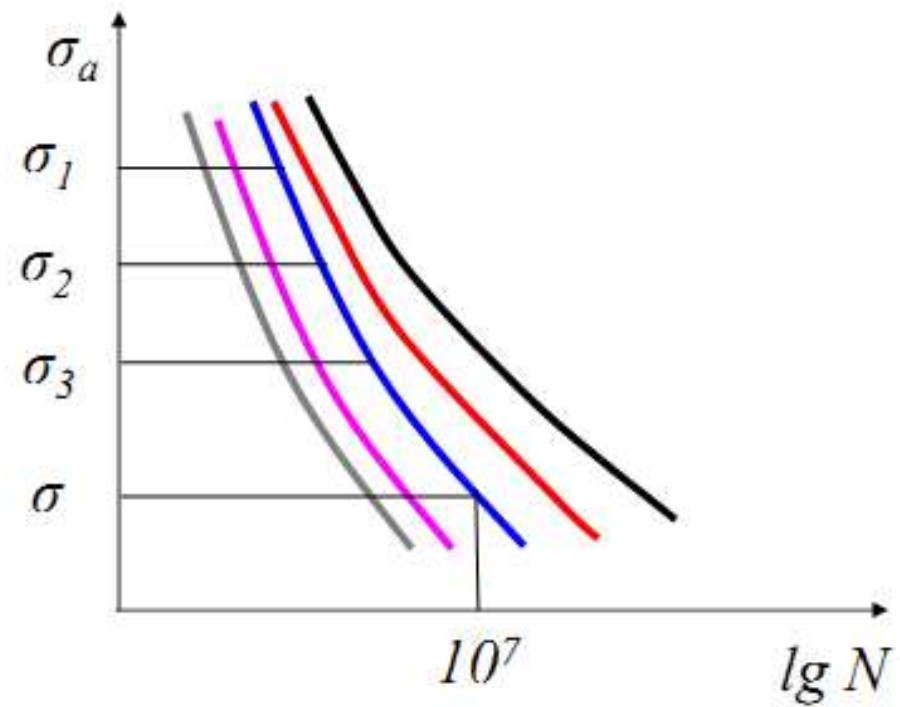
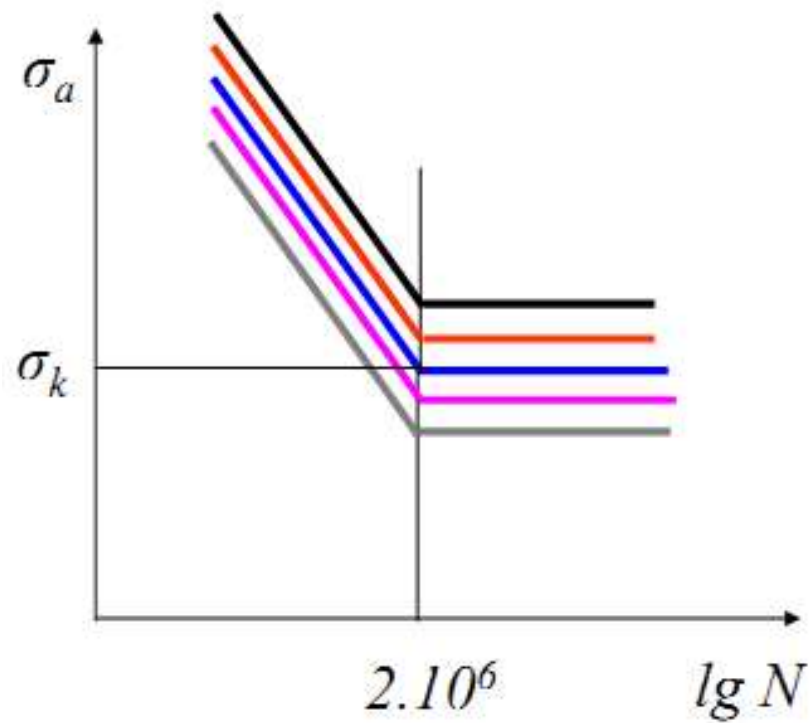

Törési valószínűség

Szintenként 10 db próbatest vizsgálata:

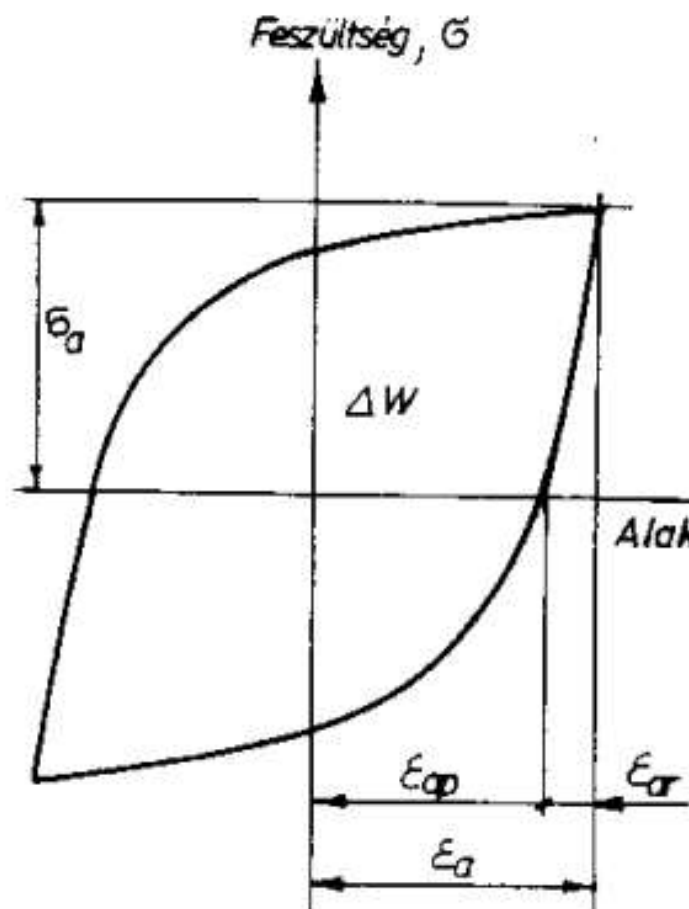

Valószínűségi értékelés

$p = 0.99, 0.9, 0.5, 0.1, 0.01$

Feszültség-alakváltozás diagram

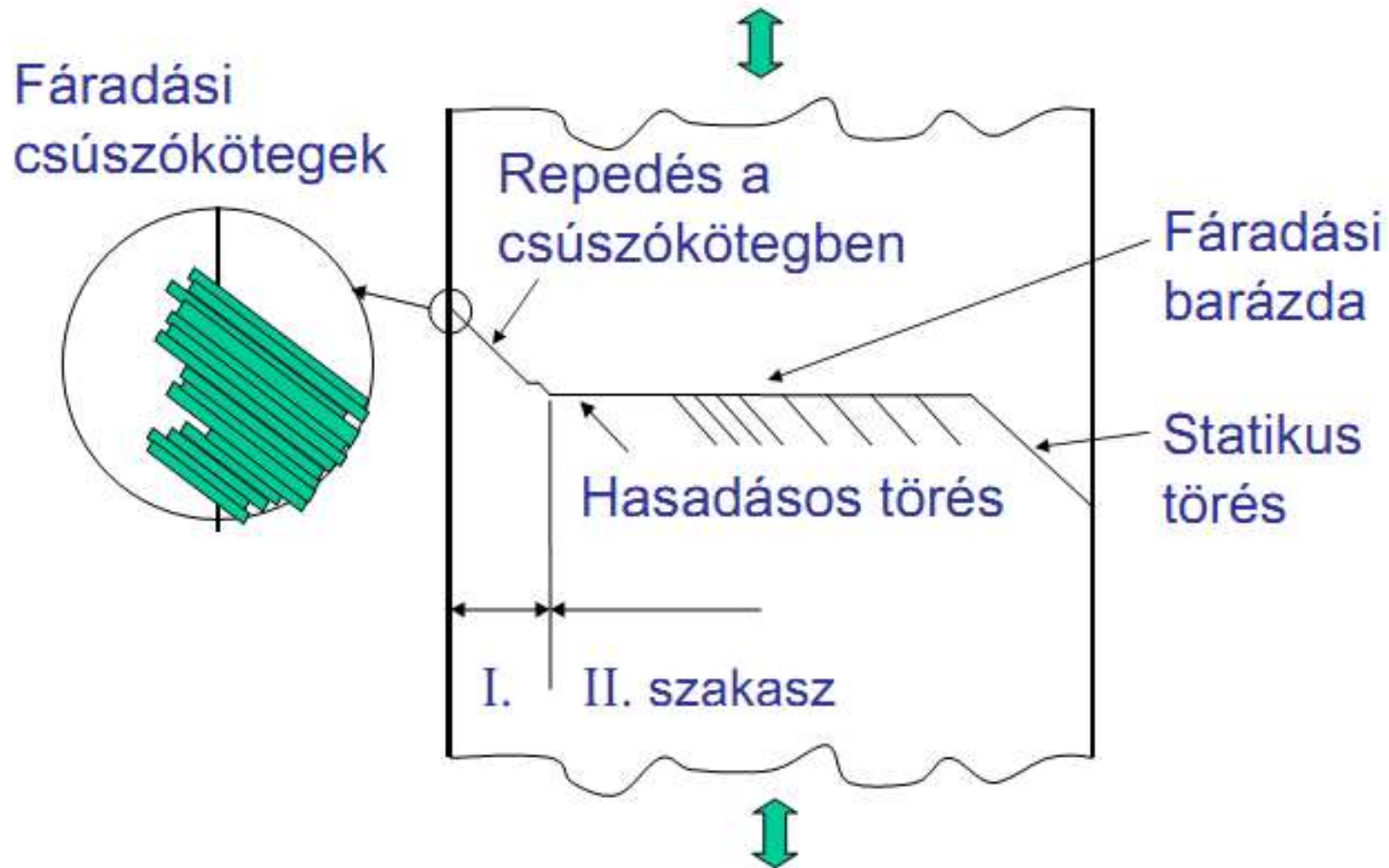

$\varepsilon_{ap} = \varepsilon_f^* (2N_t)^c$, Manson - Coffin
képlékeny alakváltozás

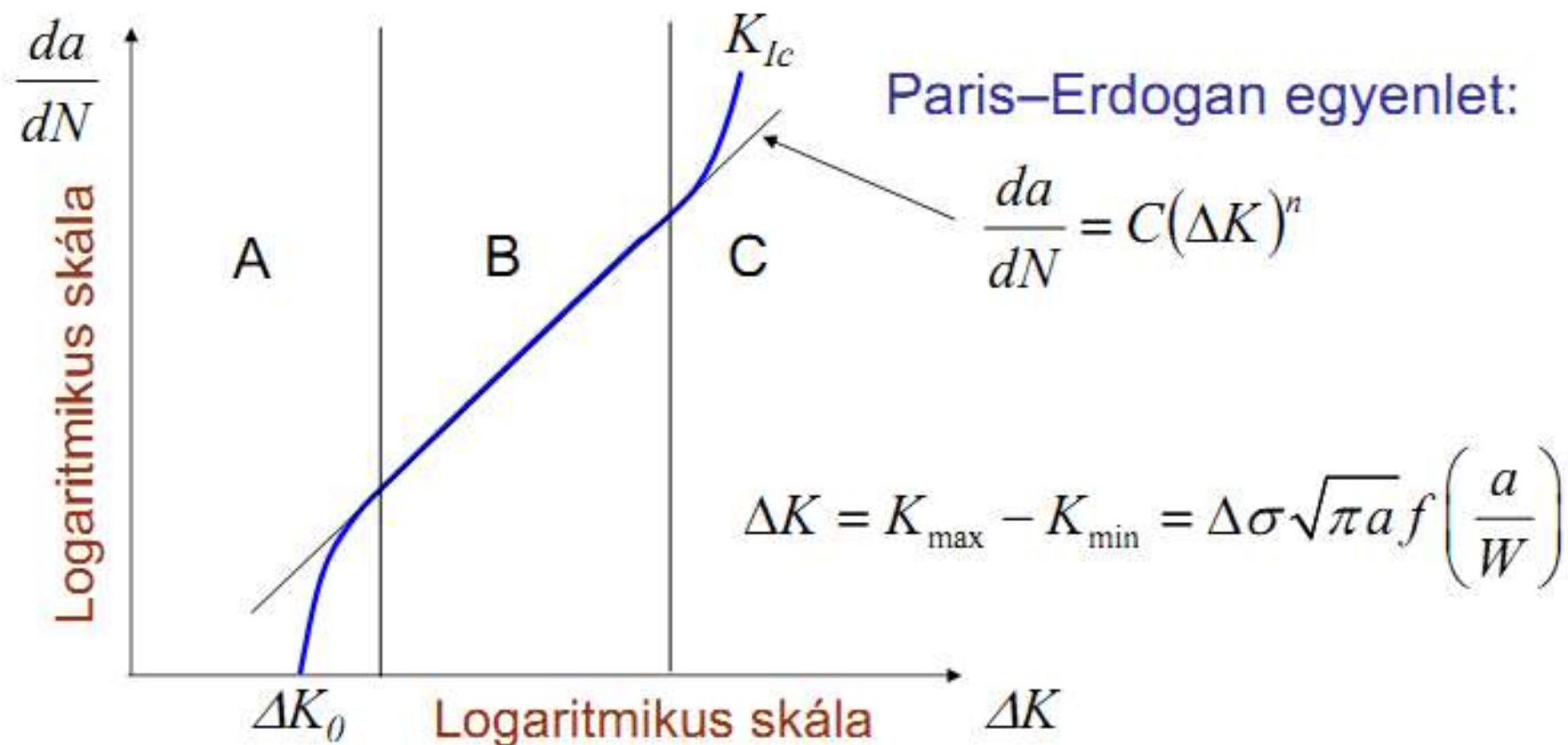
$\varepsilon_{ar} = \frac{\sigma_f^*}{E} \varepsilon_f^* (2N_t)^b$, Wöhler
rugalmas alakváltozás

$$\varepsilon_a = \varepsilon_{ar} + \varepsilon_{ap} = \frac{\sigma_f^*}{E} \varepsilon_f^* (2N_t)^b + \varepsilon_f^* (2N_t)^c$$

Repedésterjedés váltakozó terhelés esetén

Repedésterjedés törvényszerűsége

$K_{\max}, K_{\min}$ – a legnagyobb és legkisebb feszültségintenzitási tényező

$\Delta\sigma$ – feszültségváltozás, $f\left(\frac{a}{W}\right)$ – geometriai tényező.